

गुनासो निवारण संयन्त्र

एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजना

बबरमहल, काठमाडौं, नेपाल

यस ग्लोबल इन्भाईरोमेन्ट फेसिलिटी (GEF) को सहयोगमा नेपालका संरक्षित क्षेत्र र संवेदनशील जैविक मार्गहरू सुरक्षित राख्न केन्द्रित एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजना (Integrated Landscape Management to Secure Nepal's Protected Areas and Critical Corridors-ILaM) को उद्देश्य वन र वन्यजन्तुको दिगो व्यवस्थापन प्रणाली द्वारा पर्यावरणीय दृष्टिले समृद्ध नेपालको तराई भू-परिधिमा रहेका उर्वर पारिस्थिकीय प्रणालीहरूको संरक्षण गर्न समुदाय एवं सरकारी सम्बेदारहरूलाई सहयोग गर्नु हो । आयोजनामा मुख्य रूपमा चार वटा अन्तरसम्बन्धित विषयगत क्षेत्रहरू समेटिएका छन् । (१) वन र भू-परिधि संरक्षण तथा प्रवर्दन गर्न अन्तर-क्षेत्रीय समन्वयको लागि राष्ट्रिय तहमा क्षमता अभिवृद्धि र सहज वातावरण निर्माण- समग्र तराई भू-परिधि (TAL) को योजना र संरक्षणलाई लाभ प्रदान गर्नका निमित्त सबै तहमा संस्थागत र समन्वयको क्षमता विकास गर्न राष्ट्रिय स्तरको क्षेत्र (२) तराई भू-परिधि संरक्षित क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र र संवेदनशिल जैविक मार्गहरूको लागि एकीकृत योजना - तराई भू-परिधि अन्तर्गतका सबै सात जैविक मार्गहरूको एकीकृत योजना तथा कम्दी र कर्णाली जैविक मार्गहरू सहित बाँके-बर्दिया कम्प्लेक्सको भू-परिधि उप-क्षेत्रित्र कार्यहरू गर्नको लागि प्राथमिकताका आधारमा स्थानहरू निर्धारण गर्न मूल्याङ्कनको लागि सहायता (३) तराई भू-परिधिमा लक्षित संरक्षित क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र र जैविक मार्गहरूको सुधारको लागि वन र मानव-वन्यजन्तु बीचको द्वन्द्व व्यवस्थापन- लक्षित बाँके बर्दिया कम्प्लेक्समा दिगो वन र वन्यजन्तु व्यवस्थापनका क्रियाकलापहरूको प्रशिक्षण र सक्रिय रूपमा कार्यान्वयन सहित समुदायमा आधारित प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन, मानव-वन्यजन्तु बीचको द्वन्द्वको न्यूनीकरण र वन्यजन्तुमा रेषिय गुर्नुधारको प्रभावलाई कम गर्न, र (४) ज्ञान व्यवस्थापन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन- भू-परिधिमा सक्रिय सबै सरोकारवालालाई एकै ठाउँमा ल्याउन, एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापनको समतिपूर्ण दृष्टिकोण विकासमा मद्दत गर्न, कार्यक्रम सञ्चालनका सबै स्तरहरूका स्रोत साधनहरू र सहितल भएका ज्ञान आदानप्रदान गर्न एवं आयोजनाको परिणामहरूको अन्त्यर पुनः अभ्यास गर्न तथा थप सुदृढीकरण र सुधारको लागि मार्ग तयार गर्न ।

गुनासो निवारण संयन्त्र

यस ग्लोबल इन्भाईरोमेन्ट फेसिलिटी (GEF) को सहयोगमा नेपालका संरक्षित क्षेत्र र संवेदनशील जैविक मार्गहरू सुरक्षित राख्न केन्द्रित एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजना (Integrated Landscape Management to Secure Nepal's Protected Areas and Critical Corridors-ILaM) को उद्देश्य वन र वन्यजन्तुको दिगो व्यवस्थापन प्रणाली द्वारा पर्यावरणीय दृष्टिले समृद्ध नेपालको तराई भू-परिधिमा रहेका उर्वर पारिस्थिकीय प्रणालीहरूको संरक्षण गर्न समुदाय एवं सरकारी सम्बेदारहरूलाई सहयोग गर्नु हो । आयोजनामा मुख्य रूपमा चार वटा अन्तरसम्बन्धित विषयगत क्षेत्रहरू समेटिएका छन् । (१) वन र भू-परिधि संरक्षण तथा प्रवर्दन गर्न अन्तर-क्षेत्रीय समन्वयको लागि राष्ट्रिय तहमा क्षमता अभिवृद्धि र सहज वातावरण निर्माण- समग्र तराई भू-परिधि (TAL) को योजना र संरक्षणलाई लाभ प्रदान गर्नका निमित्त सबै तहमा संस्थागत र समन्वयको क्षमता विकास गर्न राष्ट्रिय स्तरको क्षेत्र (२) तराई भू-परिधि संरक्षित क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र र संवेदनशिल जैविक मार्गहरूको लागि एकीकृत योजना - तराई भू-परिधि अन्तर्गतका सबै सात जैविक मार्गहरूको एकीकृत योजना तथा कम्दी र कर्णाली जैविक मार्गहरू सहित बाँके-बर्दिया कम्प्लेक्सको भू-परिधि उप-क्षेत्रित्र कार्यहरू गर्नको लागि प्राथमिकताका आधारमा स्थानहरू निर्धारण गर्न मूल्याङ्कनको लागि सहायता (३) तराई भू-परिधिमा लक्षित संरक्षित क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र र जैविक मार्गहरूको सुधारको लागि वन र मानव-वन्यजन्तु बीचको द्वन्द्व व्यवस्थापन- लक्षित बाँके बर्दिया कम्प्लेक्समा दिगो वन र वन्यजन्तु व्यवस्थापनका क्रियाकलापहरूको प्रशिक्षण र सक्रिय रूपमा कार्यान्वयन सहित समुदायमा आधारित प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन, मानव-वन्यजन्तु बीचको द्वन्द्वको न्यूनीकरण र वन्यजन्तुमा रेषिय गुर्नुधारको प्रभावलाई कम गर्न, र (४) ज्ञान व्यवस्थापन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन- भू-परिधिमा सक्रिय सबै सरोकारवालालाई एकै ठाउँमा ल्याउन, एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापनको समतिपूर्ण दृष्टिकोण विकासमा मद्दत गर्न, कार्यक्रम सञ्चालनका सबै स्तरहरूका स्रोत साधनहरू र सहितल भएका ज्ञान आदानप्रदान गर्न एवं आयोजनाको परिणामहरूको अन्त्यर पुनः अभ्यास गर्न तथा थप सुदृढीकरण र सुधारको लागि मार्ग तयार गर्न ।

आयोजना मुख्यतः बाँके-बर्दिया कम्प्लेक्समा कार्यान्वयन हुनेछ, जहाँ बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज र यसका मध्यवर्ती क्षेत्रहरू, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज र यसका मध्यवर्ती क्षेत्रहरू, कम्दी र कर्णाली जैविक मार्गहरू छन् । आयोजनाका क्रियाकलापहरू प्रमुख रूपमा निकुञ्ज कार्यालय, डिभिजन वन कार्यालय, मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति, सामुदायिक वन उपमोत्ता समूह र सम्बन्धित गैर-सरकारी संस्थाहरू बाट कार्यान्वयन हुन्छ । वन तथा वातावरण मन्त्रालयले आयोजना सञ्चालनको केन्द्रीय निकायको रूपमा काठमाण्डौको बबरमहलमा एउटा आयोजना व्यवस्थापन इकाई (PMU) र बाँके जिल्लाको कोहलपुरमा एउटा फिल्ड कार्यालय स्थापना गरेको छ ।

एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजनाले आदिवासी समुदाय योजना ढाँचा (IPPF)–ILaM¹ मा आधारित गुनासो निवारण संयन्त्रको स्थापना गरेको छ । यसको उद्देश्य विवादहरूको मेलमिलाप प्रक्रिया मार्फत जतिसक्दो चाँडो र सकेसम्म स्थानीय स्तरमा समाधान गर्न र सो सम्भव नभएमा पुनरावेदनको लागि स्पष्ट र पारदर्शी प्रक्रियाहरूको बारेमा जानकारी गराउनु हो । प्रभावित व्यक्ति, घरपरिवार र समुदायका सरोकार र गुनासाहरूलाई समयमै र संतोषजनक रूपमा गुनासो निवारण समिति (GRC) मार्फत समाधान गर्नुको लागि आयोजना व्यवस्थापन इकाई र मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूह स्तरमा गुनासो निवारण संयन्त्रको दर्ता तहहरू हुनेगरि प्रस्ताव गरिएको छ । आयोजना व्यवस्थापन इकाईको गुनासो निवारण समितिमा निम्न सदस्यहरू हुन्छन्:

- आयोजना प्रवन्धक - एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजना (आयोजना व्यवस्थापन इकाई, काठमाण्डौ)
- सुरक्षण तथा लै.स.सा.स अधिकृत – एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजना (आयोजनाको फिल्ड कार्यालय, कोहलपुर, बाँके)

त्यसैगरी, मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूह स्तरमा गुनासो निवारण समितिमा निम्न सदस्यहरू रहनेछन:

- अध्यक्ष: मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूह
- सदस्य: महिला प्रतिनिधि
- सदस्य: आदिवासी समुदायको प्रतिनिधि
- सदस्य: मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूहको निर्णय अनुसार मनोनित विपन्न समूहको प्रतिनिधि
- सदस्य सचिव: मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूहका सचिव

स्थानीय विवाद र गुनासो व्यवस्थापनमा हाल प्रचलनमा रहेको मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समितिहरू/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूहहरू लामो इतिहास भएको प्रतिष्ठित एवं समावेशी संस्थाहरूको रूपमा मान्यता प्राप्त रहेका छन् । आयोजनाले आयोजनासँग सम्बन्धित गुनासोहरू समाधान गर्न यस प्रकारको "सामुदायिक पुँजी" सँग समन्वय गर्नेछ । आयोजनाले गुनासो समाधानका लागि मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति र सामुदायिक वन उपमोत्ता समूहहरूलाई परिचालन गर्न केही प्रोत्साहन सहयोगहरू (जस्तै: मसालन्द सहयोग र कसैलाई डिभिजन वन कार्यालय, राष्ट्रिय निकुञ्जको कार्यालय र आयोजना कार्यालयमा यात्रा गर्नु पर्ने भएमा यात्रा र खाना खर्चको व्यवस्था) प्रदान गर्नेछ । विभिन्न सरोकारवालाहरूको गुनासो सुन्न र सहमतिपूर्ण समाधान खोज्नको लागि मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूह तहको गुनासो निवारण समितिमा मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूहको अध्यक्षतामा आदिवासी समूहको सदस्य, महिला प्रतिनिधि, विपन्न समुदायका प्रतिनिधिको अनिवार्य प्रतिनिधित्व र मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूहका सचिव सहितको पाँच सदस्यीय समिति रहनेको छ । मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूहको सचिवले गुनासो निवारण समिति सदस्य-सचिवको रूपमा कार्य गर्नेछ । आयोजनाको फिल्ड कार्यालयमा काम गर्ने सुरक्षण तथा लै.स.सा.स अधिकृतले गुनासो निवारण संयन्त्रको प्रक्रिया र कार्यविधिहरूको बारेमा गुनासो निवारण समितिलाई अभिमुखीकरण प्रदान गर्नेछ र समुदायका व्यक्तिहरूले गुनासो कसरी पेश गर्ने भनि बुझेका छन् भन्ने सुनिश्चित गर्नका लागि समुदाय स्तरमा वार्षिक रूपमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ ।

गुनासो निवारण संयन्त्रको उद्देश्य एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजनाद्वारा कार्यान्वयन गरिएका गतिविधिहरूबाट प्रभावित हुन सक्ने सरोकारवालाहरूले उठाएको गुनासो र सुन्नावहरू प्राप्त गर्न र त्यसको समाधान खोज्नु हो । प्रभावित सबै व्यक्तिहरूलाई उनीहरूको अधिकारको बारेमा पूर्ण रूपमा सचेत गराउनुपर्ने छ र गुनासो निवारण प्रक्रिया सम्बन्धी विस्तृत जानकारी मुलक कार्यविधि छापा (नेपाली, थारू र अबधि भाषामा पुरितक) तथा विद्युतीय मिडिया र एफएम रेडियो जस्ता माध्यमको प्रयोग गरी प्रभावकारी रूपमा प्रचारप्रसार गर्नुपर्नेछ । आयोजना व्यवस्थापन इकाईले आदिवासीहरूलाई गुनासो निवारण संयन्त्र र उनीहरूको हकको बारेमा सचेत गराउन सुनिश्चित गर्नुका साथै उनीहरूका गुनासोहरू प्रयाप्त रूपमा समयमै सम्बोधन गरिने विश्वास दिलाउनेछ ।

आदिवासी वा समुदायहरू आफ्नै भाषा बाहेक अन्य भाषाहरूमा जानकार नभएमा उनीहरूको भाषा, संस्कृति वा सामाजिक मान्यताको बारेमा ज्ञान भएको अथवा आदिवासी समुदायसँग काम गरेको अनुभव भएको समुदायका नेतृत्वकर्ता, समुदायमा आधारित संस्थाहरू र गैरसरकारी संस्थाहरूबाट विशेष सहयोग लिइनेछ । यसबाट आदिवासीहरूलाई उनीहरूको गुनासो व्यक्त गर्न, न्यूनीकरणका उपायहरूको बारेमा परामर्श लिन र उनीहरूलाई आयोजनाको बारेमा बुझाउन तथा आदिवासी समुदायहरूमा यसको सम्भावित प्रभावबारे व्याख्या गर्न मद्दत पुग्नेछ । थप अनुवाद, परामर्श वा अन्य चरणहरूलाई आवश्यक समयावधि र रकम उपलब्धताको सुनिश्चित गर्न यी अतिरिक्त उपायहरू आवश्यकता अनुसार वार्षिक कार्ययोजना र बजेटमा विस्तृत रूपमा समावेश गराइनेछ ।

आफूलाई आयोजना अन्तर्गत उपयुक्त सम्बोधनबाट वञ्चितोग्मा परेको महसुस गर्ने प्रभावित व्यक्ति र समूहको वैध सरोकारहरूलाई गुनासो निवारण संयन्त्रले सम्बोधन गर्नेछ । डब्लु.डब्लु.एफ.को सेफगार्डसँग सम्बन्धित एकीकृत नीति तथा प्रक्या (Safeguards Integrated Policies and Procedures (SIPP)²) अनुसार समस्याको समाधान गर्न, आपसी समन्वदारीमा सुधार गर्न, जवाफदेहिता सुदृढ गर्न र सरोकारवालाहरूसँग सुदृढ सहयोगको लागि अनुकूल सहमति प्रदान गर्न गुनासो निवारण संयन्त्र अनिवार्य छ ।

सबै गुनासोहरू अनिवार्य रूपमा दर्ता गर्नुपर्नेछ : मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूह र आयोजना व्यवस्थापन इकाईको गुनासो निवारण समितिमा पेश गरिएका सबै गुनासोहरू दर्ता गर्नुपर्नेछ र गुनासो पेश गरेपछि एक निश्चित संकेत नम्बर तोक्नुपर्नेछ । प्राप्त सबै गुनासो र त्यस उपर कारवाहीहरूको पूर्ण जानकारी सहितको सुरक्षित तथ्यांक (डाटाबेस) प्रत्येक गुनासो निवारण समितिले कायम गर्नुपर्छ । मुख्य डाटाबेस फिल्ड आयोजना कार्यालयका सुरक्षण तथा लै.स.सा.स अधिकृतलाई मात्र पहुँचयोग्य हुनुपर्छ भने गुनासोकर्ताको गोपनीयता कायम राख्न मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूहको तोकिएको एका जना कर्मचारी/व्यक्तिबाट क्षेत्रगत डाटाबेस (प्रत्येक मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूहको लागि) व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ । आयोजना कार्यान्वयन क्षेत्रहरूमा गुनासोको विषय र प्रवृत्ति साथै अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रयोजनको लागि यो तथ्यांक महत्वपूर्ण हुन्छ ।

¹ https://www.mofe.gov.np/downloadsdetail/6/2018/67362203/3q04kgywv1_IPPF_PF_ILM_for_Securing_Nepal_s_PAS_Corridors.pdf (worldwildlife.org)

गुनासो निवारण संयन्त्रले निम्न आवश्यकताहरू पूरा गर्नेछ :

- गुनासो निवारण संयन्त्रले काम गर्न स्थान र माध्यमहरू विविध हुनेछन्** : आयोजना प्रभावित व्यक्ति र समूहहरूले मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूहका कार्यालयहरू, बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज, सम्बन्धित जिल्ला वन/सब डिभिजन वन कार्यालयहरू, कोहलपुर स्थित आयोजना फिल्ड कार्यालय र आयोजना व्यवस्थापन इकाई काठमाण्डौमा रहेको हुलाक सेवा, इमेल, फोन वा गुनासो पेटिकाहरू मार्फत व्यक्तिगत रूपमा गुनासो वा सुन्नावहरू पेश गर्न सक्नेछन् । यी माध्यमहरू स्थानीय रूपमा उपयुक्त हुनुका साथै अधिक रूपमा पहुँचयोग्य, स्थानीय भाषाहरूमा अनुवाद गरिएको र सार्वजनिक स्थानहरूमा आयोजनासँग सम्बन्धित सबै सञ्चार सामग्रीहरू लिखित र मौखिक रूपमा प्रसार एवं प्रवाह गरिएका छन् (जस्तै, मध्यवर्ती क्षेत्र उपमोत्ता समिति/सामुदायिक वन उपमोत्ता समूह/मध्यवर्ती क्षेत्र सामुदायिक वन उपमोत्ता समितिको कार्यालयहरू) । आयोजनाले गर्न हरेक सामुदायिक बैठक वा परामर्श बैठकहरूमा गुनासो निवारण संयन्त्र बारे जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

- निम्न आयोजनाको गुनासो समाधानका कार्यविधिहरू कडाईका साथ पालना गर्नुपर्दछ र गुनासोहरूको सम्बोधन गर्न तोकिएको कर्मचारीहरू खटाइनेछ** । आदिवासीहरूको समस्याहरूबारे जानकार र सामाजिक विषयवस्तुलाई नजिकबाट विश्लेषण गर्न क्षमता र पर्याप्त ज्ञान भएका जिम्मेवार कर्मचारीलाई आयोजना समूहमा गुनासोहरू छानबिन गर्न र उपयुक्त कारवाही गर्न नियुक्त गरिनेछ । कार्यविधि अन्तर्गत सबै गुनासोहरू दर्ता गर्नु पर्ने, जिम्मेवारीको बाँडफाँड, गुनासो सम्बोधन तथा व्यवस्थापन गर्नको लागि स्पष्ट समयरेखा (जस्तै, गुनासोको सम्बोधन ६ कार्यदिन भित्र र विशेषगरी जटिल गुनासोको हकमा १० कार्य दिनभित्र सम्बोधन गर्नु पर्नेछ) तोक्नु पर्ने र प्रभावित व्यक्ति वा समूहसँग उनीहरूको गुनासोको अवस्थाको बारेमा नियमित संवाद र सम्पर्क राख्नु पर्ने विषयहरू पर्दछन् । सम्भव भएसम्म गुनासोहरू गुनासोकर्ताको पायक पर्ने स्थानमा सबैभन्दा तल्लो निर्णयस्तरबाट हुने गरी सम्बोधन गर्नुपर्नेछ । आयोजनाको दायरा भन्दा बाहिरका गुनासोहरू प्राप्त भएमा गुनासोकर्ता र सम्बन्धित आयोजना कार्यालयहरूलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ ।
- आयोजनाले लिएको निर्णय विरूद्ध पुनरावेदन गर्न अधिकारको बारेमा गुनासोकर्तालाई सूचित गराउनुपर्दछ** । गुनासोकर्ताहरूले उनीहरूको गुनासो सम्बन्धमा आयोजनाको निर्णयबाट सन्तुष्ट नभएमा सो निर्णय विरूद्ध सम्बन्धित मन्त्रालयमा³ पुनरावेदन गर्न पाउनुपर्छ । सबै पुनरावेदन मन्त्रालयमा दर्ता गरी १५ दिनभित्र निर्णय गरिसक्नु पर्नेछ । आयोजनाको गुनासो निवारण संयन्त्रसँग सन्तुष्ट नभएमा आयोजनाबाट प्रभावित व्यक्ति वा समूहहरूलाई आफ्ना गुनासो कुनै पनि समयमा अदालत सम्म दायर गर्न अधिकार हुनेछ ।

- गुनासोकर्ता आयोजनाको गुनासो निवारण संयन्त्रको निर्णयबाट सन्तुष्ट नभएमा वा कुनै पनि समयमा उनीहरूले WWF-GEF एजे न्सीको गुनासो संयन्त्रको प्रयोग पनि गर्न सक्नेछन् ।
- यो आयोजनाको लागि GEF बाट आर्थिक सहायता प्राप्त भएकोले गुनासोकर्ताले माथि उल्लिखित विषय बाहेक विकल्पको रूपमा GEF को द्वन्द्व समाधान आयुक्तको ठेगानालाई पनि प्रयोग गर्न सक्नेछन् ।

योग्यता:

कसले गुनासो गर्न सक्छन्? आयोजनासँग सम्बन्धित क्रियाकलापको कार्यान्वयन गर्दा ILaM आयोजनाले आफ्नो वातावरणीय र सामाजिक सुरक्षा नीतिहरू पालना गर्न असक्षम रहेको अवस्थामा आफूहरू नकारात्मक रूपमा प्रभावित भएको वा हुनसक्ने विश्वास गर्न कुनै पनि समुदाय, समूह वा व्यक्तिलाई "प्रभावित पक्ष" मानिनेछ । कुनै पनि प्रभावित पक्षले गुनासो गर्न सक्नेछन् । प्रभावित पक्षको तर्फबाट गुनासो दर्ता गर्ने प्रतिनिधिले प्रभावित पक्षको प्रतिनिधित्व गर्ने अधिकार (हकदैया) को ठोस प्रमाण पेश गर्नु पर्नेछ । एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजनाले सबै पक्षहरू बीच प्रत्यक्ष संवाद र सहभागिताको अपेक्षा गर्दछ र गुनासोकर्ताहरूले गोपनीयता सम्बन्धमा अनुरोध गर्न सक्ने भए तापनि बेनामी गुनासोहरूलाई सम्बोधन गरिने छैन । गुनासोको समाधान गर्ने प्रयासहरूलाई गोपनियताले सीमित गर्न सक्ने जोखिम हुन्छ र गोपनियताका कारण कारवाहीमा असहजता भएमा गुनासोकर्तालाई सो को जानकारी गराइनेछ । एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजनाले गुनासो निवारणको प्रक्रियालाई एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजनाको फिल्ड कार्यालय, कोहलपुरको सहयोगमा काठमाण्डौ स्थित एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजना कार्यालयमा रहेको समूहले सुपरिवेक्षण गर्दछ ।

गुनासो/उजुरी/सुभावरू देहाय मध्ये कुनै एक माध्यममा पेश गर्नुपर्नेछ:

- ईमेल: complaints.ilam@mofe.gov.np (सुरक्षण तथा लै.स.सा.स अधिकृत, एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजना)
- वेबसाइट : <https://ilam.mofe.gov.np>
- पत्राचार ठेगाना: आयोजना गुनासो, आयोजना व्यवस्थापन इकाई, एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजना, वन परिसर, बबरमहल, काठमाण्डौ, नेपाल
- भवन: वन तथा भू-संरक्षण विभागको भवन/ तेस्रो तल्ला
- फोन नं -०१-५९०९१४४

गुनासो/उजुरी/सुभावरूमा देहाय बमोजिमको जानकारी समावेश गर्नुपर्नेछ:

- गुनासोकर्ताको नाम र सम्पर्क विवरण
- गुनासोकर्ताले प्रत्यक्ष रूपमा उजुरी दायर नगरिएको खण्डमा प्रभावित व्यक्तिको प्रतिनिधित्व गर्ने प्रतिनिधिसँग भएको कुनै अख्तियार वा मञ्जुरीनामाको प्रमाण
- प्रभावित पक्षको सरोकार रहेको सम्बन्धित खास आयोजना, कार्यक्रम वा गतिविधि र स्थान
- गुनासोकर्ताले गुनासो दर्ता गर्ने पृष्ठभूमिमा आयोजनाको कारण भएको वा हुन सक्ने हानिको विवरण
- अरू सम्बद्ध सूचना वा कागजात (जस्तै; घटना, मिति)
- एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजनासँग यस अधि गरिएको सम्पर्क एवं समस्या समाधान गर्न हालसम्म गरिएका कुनै पनि कार्याहरू (कुनै छन् भने)
- प्रस्तावित समाधानको उपाय
- गोपनीयता सम्बन्धमा अनुरोध गरिएको बारे (कारण उल्लेख गरी)

गुनासो अंग्रेजी, नेपाली वा अन्य कुनै स्थानीय भाषामा समेत पेश गर्न सकिनेछ ।

गुनासो/उजुरी समीक्षा प्रक्रिया

पहिलो चरण- एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजनाको गुनासो निवारण समितिले गुनासो दर्ता गर्ने सम्बन्धमा गुनासोको योग्यताको मूल्याङ्कन गर्नेछ र उपयुक्त मापदण्ड बमोजिम योग्य छ वा छैन भनी जानकारी दिनेछ (गुनासो प्राप्त गरेको ६ कार्यदिन भित्र) ।

दोस्रो चरण- गुनासो योग्य भएमा गुनासो निवारण समितिले एउटा योजना सहित उक्त गुनासो सम्बन्धमा छानबिन गर्न समयसीमा यकिन गर्नेछ । त्यसपछि यस समूहले प्रभावित पक्षलाई सो को जानकारी गराउनेछ (पहिलो चरण सम्पन्न भएको ६ कार्यदिन भित्र वा गुनासो निवारण समिति निर्णयको अधिनारलाई गुनासोको गम्भीरता अनुसार १० कार्यदिन भित्र) ।

तेस्रो चरण- कोहलपुर स्थित फिल्ड कार्यालयको सहयोगमा समूहले आवश्यकता अनुसार थप प्राविधिक सहायता सहित त्यस विषयमा छानबिन गर्नेछ । परिणामको आधारमा समूहले प्रभावित पक्षहरूसँगको सहकार्यमा पहिचान गरिएका समस्याको समाधान गर्न आवश्यक उपायहरूको कार्य योजना र समयसीमा बनाई कार्यान्वयन गर्नेछ ।

चौथो चरण- पेश भएका गुनासो, उजुरी वा सुन्नाव सम्बन्धमा गरिएका कार्यहरू, प्राप्त परिणाम, आगामी योजना र गुनासो समाधान गर्ने समयसीमाको सारांश अभिलेखित गरिनेछ र पक्षहरू बीचको सहमति अनुसार जानकारी गराइनेछ । आयोजना व्यवस्थापन इकाईले आवश्यक पेशमा उठान भएका कार्यहरूलाई थप स्पष्ट गर्न, निश्चय गर्न र मुद्दाको समाधानमा सहयोग पुऱ्याउनेछ साथै आवश्यकता अनुसार बाट्य विज्ञबाट राय-सुझाव समेत लिनेछ ।

अनुगमन

साम्ना कार्य योजनाहरूले गुनासोको समाधानको लागि नियमित रूपमा अनुगमनको लागि समय सीमा निर्धारित गर्नेछ । गुनासो निवारण समितिले आवधिक निरीक्षणको व्यवस्था गरी अनुगमनको समन्वय गर्नेछ - प्रभावित पक्षहरू र सम्बद्ध प्राविधिक सल्लाहकारहरूलाई बैठकमा बोलाउने

³ <https://www.law.commission.gov.np/en/wp-content/uploads/2018/10/good-governance-management-and-operation-act-2064-2006.pdf>

यो नेपाली भाषामा अनुवाद प्रिन्टन सर्मिसेज एण्ड ट्रेनिङ प्रा.लि. काठमाडौ नेपालको सहयोगमा गरिएको हो ।

वा कार्य योजना पूरा नभएसम्म त्यसको अवस्थाको बारेमा छलफलको लागि एकठाउँ ल्याउनेछ । एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजनाले अर्ध-वार्षिक रूपमा यस गुनासो समाधान प्रक्रियाको प्रभावकारिताको मूल्याङ्कन गर्नुका साथै सुचारका आवश्यकताहरूको पहिचान गर्नेछ ।

गैर-प्रतिशोध

एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजनाले असल नियतका साथ गुनासो गर्नेहरू विरूद्ध कुनै पनि प्रकारको प्रतिशोध स्वीकार गर्दैन र सहन पनि गर्ने छैन । आयोजनाका कुनै कर्मचारी प्रतिशोधपूर्ण गतिविधिमा संलग्न भएमा निजलाई रोजगारीबाट बर्खास्त गर्न सम्मका अनुशासनात्मक कारवाही गरिने छ । आयोजना व्यवस्थापन इकाईले गुनासोकर्ताहरूलाई प्रतिशोधबाट जोगाउन सबै सम्भाव्य कार्यहरू गर्नेछ । एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजनाका कर्मचारीको संदेहपूर्ण आचरणको बारेमा सूचना दिने जो कोहीले पछि आफूलाई कुनै पनि प्रकारको बदला वा प्रतिशोध लिइएको छ भने लागेमा यहाँ उल्लेख गरिएका माध्यमहरू वा Implementing Agency -WWF-US वा दातृ निकाय GEF को गुनासो संयन्त्र मार्फत यथाशीघ्र सूचित गर्नुपर्छ ।

WWF GEF एजेन्सी गुनासो संयन्त्र

आयोजनाबाट प्रभावित समुदाय र अन्य सरोकारवालाे WWF GEF एजेन्सी सम्म जुन सुकै समयमा गुनासो पेश गर्न सक्नेछन् । WWF GEF एजेन्सीको सम्पर्क विवरण सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराइनेछ ।

आयोजनाको Project Complaints Officer (PCO), WWF GEF एजेन्सीबाट पूर्ण रूपमा स्वतन्त्र WWF को कर्मचारी हुन जो WWF को जवाफदेहिता र गुनासो संयन्त्रको लागि जिम्मेवार छन् र निजलाई यहाँ सम्पर्क गर्न सकिन्छ, इमेल: SafeguardsComplaint@wwfus.org.

हुलाक ठेगाना:

Project Complaints Officer Safeguards Complaints, वर्ल्ड वाइल्डलाइफ फण्ड (WWF) १२५०, २४औँ स्ट्रिट, न्युयोर्क वासिंटन, डिस्त्री २००३४

गुनासोहरू प्रभावित पक्षको स्थानीय भाषामा पेश गर्न सकिन्छ र देहायका जानकारी समावेश गर्नुपर्छ:

- गुनासो कर्ताको नाम र सम्पर्क विवरण
- गुनासोकर्ताले प्रत्यक्ष रूपमा उजुरी दायर नगरिएको खण्डमा प्रभावित व्यक्तिको प्रतिनिधित्व गर्ने प्रतिनिधिसँग भएको कुनै अख्तियार वा मञ्जुरीनामाको प्रमाण
- आयोजनाको कारण भएको वा हुन सक्ने हानिको विवरण
- सम्बद्ध वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षाका नीति वा व्यवस्था (जानकारी भएमा)
- अरू सम्बद्ध सूचना वा कागजात
- WWF सँग गरिएको सम्पर्क लगायत समस्या समाधान गर्न हालसम्म गरिएका कुनै पनि पहलहरू
- प्रस्तावित समाधानको उपायहरू
- गोपनीयताको लागि अनुरोध गरिएको भएमा (कारण उल्लेख गरी)
- आयोजनाको Project Complaints Officer (PCO) ले गुनासो प्राप्त भएको १० कार्यदिन भित्र प्रतिक्रिया वा जवाफ दिनेछन् र दावीहरूलाई आयोजना अनुगमनमा दायर गरी समावेश गरिनेछ ।

सरोकारवालाहरूले एक स्वतन्त्र तेस्रो-पक्षीय माध्यम मार्फत पनि अनलाइन गुनासो पेश गर्न सक्छन: <https://secure.ethicspoint.com/domain/media/en/gui/59041/index.html>

GEF Conflict Resolution Commissioner

सेवाको बारेमा थप विषय जान्न, विषय उठान गर्न, गुनासो दर्ता गर्न वा सहजीकरणको लागि अनुरोध गर्न चाहने पक्षलाई देहायको इमेल पठाउन वा पत्र लेख्न प्रोत्साहित गरिन्छ:

श्री पितर ललस
GEF Conflict Resolution Commissioner
इमेल: palilas@thegef.org

पत्राचार ठेगाना

श्री पितर ललस
ग्लोबल इन्भाईरोमेन्ट फेसिलिटी (GEF)
विश्व बैंक समूह, MSN N8–800
१८१८ एच स्ट्रिट, न्युयोर्क
वासिंटन, डिस्त्री २०४३३-००२

सम्पर्क ठेगाना

एकीकृत भू-परिधि व्यवस्थापन आयोजना,

आयोजना व्यवस्थापन इकाई,

वन परिसर बबरमहल, काठमांडौ, नेपाल

सम्पर्क नं. : +९७७-०१-५९०९१४४

